

החיבור האחד, זה העוסק בספרות הערבית העתיקה עד סוף התקופה הממלוכית, נכתב במקורו האנגלי בשנת 1926 בידי המזרחן האנגלי הדגול סיר המילטון גיב, שעד לפני שנים אחדות שימש פרופיסור לערבית במכ"ל ללות של אוקספורד והארורד ונודע כחוקר שחווה הספרותי מפותח במידה שאינה מצויה אצל רוב המזרחנים האירופיים. גיב מצליח לצרף בכתביו את כל המעלות הטובות של המזרחנות, ובעיקר את הגישה הבלשנית-הטקסטואלית, עם ראייה "פנימית" מעמיקה.

חיבורו הכלול בספר שלפנינו, והוא בו חלקי הארי, בעצם הוא ספר קט (התוסס בגירסתו העברית פחות מ־120 עמודים!), ואף על־פי כן השכיל מחברו להקיף בו את הספרות ה־ערבית בתקופה שלפני האסלאם ובתקופת האסלאם גם יחד. וראה זה פלא: במסגרת כה דחוקה דחס את ה־כל, וזאת בלי שיוזקק לדרך־הרצאה קטלוגית (כפי שעשה המזרחן היהודי־ההונגרי גולדציהר בשעתו, בספרו שתורגם אף הוא לעברית לפני שנים), הסקי־רה מרתקת וסגנונה בהיר וחי. לא ייפלא, אפוא, שלא נס ליחו של ספר זה אף לאחר כ־45 שנה מעת כתיבתו, ועדיין הוא אחד הספרים המרכזיים במקצועו, נלמד בעשרות מכללות ומכונים ומיתרגם ללשונות שונות. ואגב, גיב הוא אחד המזרחנים המעטים ש־עשו חיל גם בתחום הספרות הערבית החדשה. סדרת מאמריו בנושא זה, שנדפסה ב־1930 לערך בידיעון של ביה"ס הלונדוני לחקר המזרח, היא, לדעת רבים, אחד העיונים המשוב־חים והמדויקים ביותר שזכתה להם הספרות הערבית בתימינו. אולם מאז שנות ה־30 לא שב גיב לעסוק בספרות הזאת, למרבה הצער. חבל גם שמאמריו בתחום ההוא לא תורגמו עברית ולא נכללו בכרך זה.

החיבור השני הכלול בספר הנדון כאן נכתב בידי מלומד ישראלי, פרופ' יעקב מ. לנדאו, ועניינו הספרות הערבית במאה ה־20. פרופ' לנדאו ידוע כאחד הבולטים בחוקרינו המת־מחים במרח התיכון החדש, ובעיקר בשאלות מדיניות, אולם ידו רב לו גם בנושאי תרבות וספרות. ספרו "מחקרים בתיאטרון ובקולנוע הערביים", שראה אור בארצות־הברית וכ־

הדברים שהוא מספר אפשר להבין כי מילא תפקיד ראשוני־מעלה במלחמה נגד המדענים ובסיפוק אינפורמציה רבת־ערך על מערך ההגנה וההתקפה של המצרים. האם סיפורו ב"שליחות בקאהיר" אינו אלא סיפור חלקי ופגום, מתוקף המסיבות, או שמא פגום הוא מטעמים אחרים?

הקורא הסקרן צריך להמתין. מכל־מקום, ספרו של וולפגאנג לוך מעניין לקריאה לא דווקא משום היותו סיפורו של סוכן ישראלי במצ"רים. יש בו—ממקור ראשון, שהצליח לחדור לפניו־לפנים של חי המשטר והחברה—תיאור חי ומאלף של חי החברה והפוליטיקה במצרים הנאצית, חיי מדינת־משטרה שבה קצונה צבאית ועילית זעיר־בורגנית היה את חייה הלבנטיניים כאלו עדיין פארוק יושב בחצר־המלוכה. התפקיד המרכזי של השירות החשאי המצרי בחיים אלה הוא תפקיד של אוהז־ברסן ומפקח־על־הכל. יחד עם זה נותנת כמה מן התכונות הטובות באפיים של אנשי החברה הגבוהה והפקידות במצרים כר נרחב לפעילותו של סוכן המצליח שתחול עצמו בתוכה. הכל נראה קל ומהיר מדי?—שוב צף ועולה הכלל בדבר המציאות העולה על הדמיון.

מי שמבקש לשמוע על מצרים ממקור ראשון, מתוך מועדוני־הלילה, הבארים, ויעודי־החבר־רה־הגבוהה ובית־הכלא לאסירים פוליטיים לא יחמיץ את סיפורו של לוך. חובבי הריגול ממילא כבר הגיעו אליו.

ש. י.

מבוא לתולדות הספרות הערבית

לפנינו ספר המורכב שני חיבורים שנכתבו בידי שני מלומדים שונים ובשתי תקופות שונות.

* המילטון א. ר. גיב ויעקב מ. לנדאו: מבוא לתולדות הספרות הערבית; עם עובד, 1970; עמ' 238.

תולדות הפיוט והשירה

א.מ. הברמן, המנהל זה שנים רבות את ספריית-שוקן והמרצה על ספרות ימי-הביניים באוניברסיטת תל-אביב, הוא מומחה בעל-שם בתולדות הפיוט העברי, החל בתקופה שלאחר חתימת המקרא ועד לתקופת ההשכלה. מאמריו בנושא זה, המתפרסמים מעל בימות-מחיי קר שונות, מעידים על בקיאות בחומר ואהבה לנושא שלו הקדיש את חייו.

עתה הוציא הברמן ספר הוסקף את תולדות הפיוט והשירה העבריים בתחנותיהם השונות, והוא מעין סיכום להרצאות שנשא בחוג לספרות עברית משך שנים רבות. הספר מחולק לארבעה פרקים מרכזיים: הפיוט בארץ-ישראל, אל, הפיוט בבבל, הפיוט והשירה בספרד, שלוחות השירה הספרדית. לפרקים אלה הוסיף נספחים רבי-ענין ורשימה ביבליוגרפית עשירה. חלק מהשירים כבר ראי אוד במקומות שונים וקצת מהם העתיק מפת-בייד והוסיף להם ניקוד.

בעוד שהפיוט הארצישראלי, הספרדי והבבלי ידוע, וחלק ניכר ממנו הודפס בספרים שונים (במיוחד ב"השירה העברית בספרד ובפרס בארץ" של שירמן), הרי קיבוצו בספר אחד—ומה גם בתוספת על שירת תימן, צפון-אפריקה, תורכיה וכן על הפיוט השומרני והקראי—מעמיד לפנינו אנתולוגיה מקיפה של הפיוט והשירה העבריים משך מאות-בשנים; אנתולוגיה מצומצמת, אמנם, אך שימושית בהחלט.

הברמן נהג בדרך שיטתית בהרצאות-הדבריים, סקר את הפיוט בכל תחנה מתחנותיו, התעכב על משוררים שונים והדגים מפרי עטם, במקומות רבים הסביר דברים הקשים להבנה, בסוף הספר צירף פרקים קצרים על האקרוסטיכון (הסימן). על החרוז ועל המשקלים לים בשירה העברית בספרד. מצויית בספר גם הערכות כלליות, השוואות בין הפיוט הארצישראלי, הבבלי והספרדי, וסקירות היסטוריות קצרות. אין בספר דיון ענייני בשיר

צרפת לפני שנים אחדות, נעשה עדי-מהרה ספרייען לכל העוסק בעולם הערבי ובתרי בוטו כיום. גם הפרק הזה, שבא להשלים את ספרו של גיב, מעיד על בקיאות רבה ועל עיקוב שיטתי אחר המתהווה בספרותם של שכנינו. אולם בשל רוחב השטח שלנדאו מנסה להקיפו, ובשל קוצר הפרק הזה (כ-50 עמודים), לובש המחקר אופי סקירתי וחסר הוא הדגמות של קטעי שירה ופרוזה מתורגמיים מאת הסופרים שהוא דן בהם, דבר שיכול היה לשווב את הרצאת-הדברים ולהרחיקה מסגנון דווחני. עם זאת מצטיין הספר בעושר של ביבליוגרפיות, שהורחבו ועודכנו בידי לנדאו. לקורא העברי חשובה במיוחד הרשימה הביבליוגרפית של מאמרים ומחקרים בעברית, וכן רשימת יצירות ספרותיות שתורגמו מערבית לעברית (ומסוחר כי "לקשת" מקום נכבד מאד ברשימה זו).

זהו ספר חשוב, בראש-וראשונה לסטודנטים ולתלמידי המגמות המזרחיות בבתי-הספר; אך לא נרחיק לכת אם נאמר שהוא בחינת "קריאת-חובה" לכל ישראלי החפץ להפיר את שכניו, ויפה עשה הוצאת "עם עובד" שטרחה לתרגם, להשלים ולהוציא ספר זה. וטוב שבעתים שאין ספר זה מופיע בחלל ריק, אלא קדמה לו בשנים האחרונות תנועת תרגומים ערה מן הספרות הערבית לעברית, כפי שמעידה הביבליוגרפיה הנ"ל. תרגומים אלה נעשו הן מן הספרות הקלאסית (כגון ספרו של גורן, משירת ערב), וספרו של רצהבי, "שיחות ערב") והן מן הספרות בת-ימינו (כגון "סימטה בקאהיר" בתרגומו של שרייבר, "סיפורים פלשתיניים" בתרגומו של בלס, ועוד). אותם תרגומים, יחד עם מחקריהם אלה של גיב ולנדאו, עשויים להשלים ולהמחיש זה את זה.

ש. ש.

* א. מ. הברמן: תולדות הפיוט והשירה; מסדה, 1970; 296 עמ'.